

Joanna Szpecińska

 0009-0002-5462-6896

Kryzys demokracji w Polsce w latach 2014–2022

Analiza przyczyn i omówienie skutków

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie zachodzących w Polsce, głównie na przełomie lat 2014–2022, zmian politycznych. Ukazany zostanie aspekt destabilizacji rządów w kraju, wpływ obecnej sytuacji na jakość życia oraz pozycję państwa na arenie międzynarodowej. Istotną rolę będą stanowić cechy prawidłowo funkcjonującej demokracji i zestawienie ich z obecnymi polskimi realiami. Bazą do rozważań będą liczne dokumenty, takie jak Democracy Index (DI), Fragile State Index, sondaże społeczne oraz publikacje naukowe i ich analiza. Podany przedział czasowy jest istotny ze względu na zmiany, jakie nastąpiły w tym okresie w Polsce. Odnosi się do raportów DI, które ukazują, że od 2014 roku notuje się wyraźny spadek jakości demokracji naszego państwa. Ten niekorzystny trend uwidacznia problemy, które już od paru lat zaczynają przybierać na sile i w bliskiej perspektywie mogą przyczynić się do istotnych zmian w reżimie władzy politycznej, jeśli Polska chce pozostać państwem demokratycznym. Przedstawione zostaną skutki zaistniałych wydarzeń oraz prognoza możliwych scenariuszy na najbliższe lata. Wnioski końcowe będą konkluzją całego procesu badawczego, a zawarte w nich treści będą potwierdzały, że Polska jest obecnie wadliwą demokracją. Na poparcie tezy przedstawione zostaną liczne przykłady łamania praw człowieka, wolności słowa i zasad praworządności.

Słowa kluczowe: demokracja, demokracja wadliwa, dysfunkcyjność, destabilizacja, kryzys, reżim polityczny, Trybunał Konstytucyjny, prawa człowieka, konstytucja, praworządność, wolności obywatelskie

Wstęp

W ostatnich latach można zaobserwować liczne zmiany dotyczące reżimu sprawowania władzy w Polsce. Zjawisko to szczególnie uaktywniło się na przełomie 2014/2015 roku i sukcesywnie przybiera na sile do dziś¹. Przedstawione wybrane ramy czasowe dotyczą działań rządu Platformy Obywatelskiej pod koniec jej kadencji oraz burzliwych początków Prawa i Sprawiedliwości po wygraniu wyborów w 2015 roku. Te zmiany są również powiązane z ogólnoswiatowym trendem osłabienia demokracji. Ta sytuacja w Europie dotyczy głównie stosunkowo nowych demokracji, takich jak Polska, Węgry, Chorwacja czy Serbia².

W jednej z definicji słownikowych czytamy, że „demokracja to ustrój polityczny, w którym władzę sprawuje społeczeństwo poprzez swoich przedstawicieli”³. Co się zatem dzieje, kiedy wybrani przedstawiciele nie działają w interesie danego społeczeństwa? Zaczyna się kryzys, który może przebiegać na wielu płaszczyznach i oddziaływać na wszystkie dziedziny życia. Demokratyczne państwo powinno spełniać szereg kryteriów, z których główne to pluralizm polityczny, wolność słowa, równość wobec prawa, gwarancja bezpieczeństwa, co w przypadku Polski określa główny akt prawny, jakim jest Konstytucja⁴.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zmian, jakie zachodziły w Polsce w latach 2014–2022 oraz potwierdzenie tezy, że jest ona wadliwą demokracją. Stworzone zestawienie ma na celu zilustrowanie, z jakimi aspektami kryzysu i niestabilności ustroju demokratycznego mamy do czynienia. Pozwoli to na potwierdzenie postawionej tezy oraz określenie czynników, które na to wpływają, a także ich rangi w tym procesie. Analiza będzie opierała się głównie na raportach organizacji międzynarodowych i krajowych, indeksach, takich jak Democracy Index, Democracy Perception Index, Fragile State Index, Human Right Watch.

Analiza raportów będzie wiodącą metodą badawczą, dlatego przedstawię ich najważniejsze założenia i terminologię. Deficyt demokracji (DPI) to różnica pomiędzy tym, jak ważna jest dla ludności danego państwa demokracja a tym, jak demokratyczny jest kraj w ich ocenie. Democracy Index to raport opracowywany przez jednostkę badawczą Economist Intelligence Unit. Około

¹ Artykuł zawiera informacje aktualne do 31.12.2022.

² *Wobec chorych demokracji w Europie*, Human Right House, 2017, <https://amnesty.org.pl/kampanie/wolne-sady-wolni-ludzie/> (dostęp: 02.01.2023).

³ Internetowy Słownik Języka Polskiego PWN, hasło *demokracja*, *Demokracja*, <https://sjp.pwn.pl/sjp/demokracja;2554632.html> (dostęp: 02.01.2023).

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (dostęp: 16.12.2022).

170 państw jest badanych w kategoriach: proces wyborczy i pluralizm, swobody obywatelskie, funkcjonowanie rządu, udział polityczny oraz kultura polityczna. Łącznie opiera się na 60 wskaźnikach, ma na celu cykliczne pokazanie stanu demokracji w danych państwach. Punkty przyznawane są w pięciu kategoriach, od 1 (bardzo słaba jakość) do 10 (najwyższa jakość). Końcowa ocena to średnia wszystkich ocen. Pierwsze miejsce w rankingu to demokracja pełna, wysokiej jakości, a ostatnie 167. to demokracja najgorszej jakości.

Fragile State Index to raport badający stabilność państwa, wspierany przez amerykański think tank Fund for Peace. Punktacja przyznawana jest w 12 kategoriach oceniających wrażliwość państwa na różne czynniki, np. ekonomiczne, społeczne. W każdej kategorii przyznaje się od 1 (bardzo stabilne państwo) do 10 (niestabilne, wadliwe państwo) punktów. Zatem pierwsze miejsce w rankingu to najbardziej niestabilne państwo, a ostatnie 179. to najbardziej stabilne państwo.

Czym jednak jest demokracja wadliwa? W swojej pracy będę bazować na powszechnie przyjętej definicji, że dotyczy ona krajów, w których wybory przeprowadzane są w sposób uczciwy i wolny, a mimo problemów (np. naruszeń wolności mediów) podstawowe swobody obywatelskie są przestrzegane. Demokracje te mają jednak swoje istotne słabe strony – zauważalne są m.in. problemy z funkcjonowaniem rządu, słabo rozwinięta kultura polityczna oraz niski poziom uczestnictwa w życiu politycznym⁵. Jest mnóstwo wskaźników, które pozwalają zbadać stan demokracji – będę się do nich odnosić przy omawianiu konkretnych raportów, ponieważ każdy ma odrębną metodologię. Warto zwrócić uwagę, że nie jest to pojęcie statyczne, jego znaczenie ewoluuje ze względu na zmiany zachodzące na świecie (np. globalizacja, wojny, postęp) oraz w świadomości społeczeństwa. Różne systemy wartości oraz percepcja pewnych zjawisk przez pryzmat danych jednostek sprawia, że mogą powstawać zupełnie inne wnioski, wiele zależy od przyjętych kryteriów czy profilu głosujących, np. w przypadku badań ankietowych. Nie bez znaczenia pozostaje także położenie geograficzne, a w tym sąsiedztwo i interes państwa. Zazwyczaj inne działania podejmuje państwo, które w swoim otoczeniu ma kraje demokratyczne, niż takie, które ma wokół reżimy totalitarne czy autorytarne. Wielość czynników, w tym także interes państwa, sprawia, że nie można podejść do kwestii badania jakości demokracji bez zapoznania się z różnymi jej aspektami i powiązaniami. Istotne są także działania krótko- i długofalowe, które bezpośrednio wiążą się z funkcjonowaniem reżimów sprawowania władzy w kraju.

⁵ *Democracy Index 2015: Democracy in an Age of Anxiety*, The Economist Intelligence Unit, <https://www.yabiladi.com/img/content/EIU-Democracy-Index-2015.pdf> (dostęp: 02.01.2023).

(Nie)Praworządność jako pojęcie statutowe

W 2015 roku doszło w Polsce do wyborów parlamentarnych, które większością głosów wygrała partia Prawo i Sprawiedliwość. Proces pomniejszania praworządności zainicjowała od razu po rozpoczęciu swojej kadencji, wykorzystując chaos związany z wyborem sędziów do Trybunału Konstytucyjnego przez poprzedni rząd, który zatwierdził te zmiany na swoim ostatnim posiedzeniu. Prezydent Andrzej Duda odmówił zaprzysiężenia wskazanych sędziów, a sejm przygotował uchwałę unieważniającą ich wybór. Po zmianie regulaminu posłowie wybrali nowych sędziów na nocnym posiedzeniu, którzy zostali w natychmiastowym tempie zaprzysiężeni. Tak wyglądał początek reformy sądownictwa, która w teorii miała unowocześnić i usprawnić polski wymiar sprawiedliwości, a w praktyce wzmocnić władzę wykonawczą kosztem ustawodawczej⁶. To wydarzenie i jego następstwa wywołały falę protestów w całym kraju oraz zwróciły uwagę wielu organizacji pozarządowych i międzynarodowych, takich jak Amnesty International, Human Right Watch oraz Unii Europejskiej i ONZ. Głównymi zarzutami wobec zmian wprowadzanych w sądownictwie i Trybunale Konstytucyjnym były:

1. Upolitycznienie Trybunału Konstytucyjnego

Na wysokie stanowiska zostały powołane osoby, które nie pozostają bezstronne i pod wpływem poglądów, sympatii bądź nacisków mogą decydować, orzekać w ramach czyjegoś interesu, często nieobiektywnie i niesłusznie, co narusza prawo równego i sprawiedliwego traktowania.

2. Przepisy naruszające Konstytucję

Niekonstytucyjny tryb wyboru sędziów, a także przyspieszona, nieformalna procedura wprowadzania zmian stanowią zagrożenie dla stabilności ustroju demokratycznego. Zachwiana została również zasada trójpodziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą. Organy wykonawcze zyskały większą niezależność i zmarginalizowały znaczenie organów uchwałodawczych i kontrolnych⁷.

3. Chaos i dualizm w wydawaniu wyroków i orzeczeń

Odmowa publikacji orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego przez rząd lub umieszczanie ich nawet z kilkumiesięcznym opóźnieniem spowodowała

⁶ *Wobec chorych demokracji...*, s. 15–16.

⁷ *Kryzys konstytucyjny*, Liberties, 11.03.2016, <https://www.liberties.eu/pl/stories/nowy-rozdzial-w-kryzysie-konstytucyjnym-w-polsce/7657> (dostęp: 18.12.2022).

209

W raporcie „Freedom in the World” z 2022 roku autorzy wskazują przykład działań politycznych rządu polskiego jako niezgodności prawem. Zaznaczają, że jest to napad na niezależność sądów, który będzie mieć negatywne skutki dla państwa⁹. Tymi następstwami można na pewno nazwać zmianę wizerunku Polski na arenie międzynarodowej, ograniczone zaufanie i kontrole praworządności. W latach 2015–2022 na sytuację w kraju reagowały takie instytucje jak Komisja Europejska, Rada Europy, Rada Praw Człowieka ONZ, Komitet Praw człowieka czy Amnesty International, Human Right Watch i wiele innych, dla których ważne są prawa człowieka, wolność wyboru. Polsce przedstawiano różne sankcje, zamrażano środki (co w 2022 roku nadal miało miejsce), a nawet pertraktowano o wystosowaniu wobec niej artykułu 7 Traktatu Unii Europejskiej¹⁰.

Przedstawiciele władz rządzących próbują się usprawiedliwiać i legitymizować swoje działania, np. argumentując je potrzebą zreformowania skostniałego i nieudolnego wymiaru sprawiedliwości. Starają się odpowiadać na potrzeby wyborców i mówią im to, co chcieliby usłyszeć. Dają gwarancje i zapewnienia o polepszeniu jakości wymiaru sprawiedliwości oraz czasu załatwiania spraw¹¹. Takie zabiegi sprawiają, że część społeczeństwa bagatelizuje niekonstytucyjne formy wprowadzania zmian czy naruszanie praw człowieka, argumentując to koniecznością poświęcenia czegoś, żeby ten mechanizm mógł zadziałać. Wiara w „naprawę” sądownictwa kosztem demokratycznych narzędzi sprawowania władzy i jej kontroli jest często silniejsza niż fakty. Silna propaganda ma również na celu nastawić społeczeństwo przeciwko sędziom, ukazując ich jako „kastę uprzywilejowanych”, której działania nie spełniają obecnych standardów i która nie działa dla dobra narodu i społeczeństwa. Wszystkie te działania mają usprawiedliwić zmiany kadrowe, tak aby nie doszło do protestów i spekulacji.

Duża część społeczeństwa jednak nie akceptowała tych działań i protestowała, bądź manifestowała swoje poglądy na różne sposoby. W całym kraju dochodziło do protestów, ludzie gromadzili się na ulicach, pod sądami i instytucjami państwowymi z transparentami, megafonami, demonstrując swoje przekonania. Działania, które uważano za niekonstytucyjne bądź niedemokratyczne zgłaszano do Trybunału Konstytucyjnego, a także do organizacji międzynarodowych, prosząc o wsparcie w zachowaniu praworządności w kraju.

⁹ *Freedom in the World 2022*, Freedom House, Washington 2022, s. 24.

¹⁰ Artykuł 7 Traktatu UE wobec Polski, Amnesty International, 18.06.2021, <https://www.amnesty.org.pl/rada-unii-europejskiej-ponownie-zajmie-sie-naruszeniami-praworzadnosci-w-polsce/> (dostęp: 30.03.2023).

¹¹ M. Mroczek, *Zmiany w sądownictwie*, Klub Jagielloński, 21.07.2017, <https://klubjagiellonski.pl/2017/07/21/czy-pis-w-wymiarze-sprawiedliwosci-realizuje-wole-suwerena-sprawdzamy-wyborcze-obietnice/> (dostęp: 30.03.2023).

Analizując dane zgromadzone przez Fragile States Index¹² i stworzone przez nie rankingi można zauważyć znaczne pogorszenie jakości praworządności państwa w kilku kategoriach. Największą różnicę widać w kwestii praw człowieka, gdzie w 2014 wskaźnik wynosił 2,8 pkt, a w 2022 już 4,1¹³. Znacznie na niekorzyść Polski ocenione zostały kwestie dyskryminacji, przemocy wobec konkretnych grup, mniejszości – wskaźnik ten wzrósł w odniesieniu do wskazanego wyżej okresu z 4,1 do 5,3. Legitymizacja państwa też nie wygląda korzystnie na przestrzeni lat: obserwując wzrost z 3,5 do 4,0 można stwierdzić, że wydarzenia związane z reformą sądownictwa miały na to niewątpliwie wpływ.

Wolności obywatelskie, kwestia prawna a stan faktyczny

Prawa człowieka są wrodzone i niezbywalne, niezależne od płci, rasy, języka, wyznania, poglądów politycznych, pochodzenia oraz statusu materialnego¹⁴. W tej szeroko pojętej kwestii możemy wyróżnić m.in. prawa obywatelskie i polityczne oraz prawa społeczne, i głównie do tych zagadnień się odniosę w tej części artykułu.

W Polsce władza coraz chętniej/śmielej ingeruje w przestrzeń tych praw, stojąc na granicy ich przestrzegania, bądź jawnie je łamiąc. Sądzę, że najpierw warto zwrócić uwagę na wolność słowa, ponieważ, większość poruszanych zagadnień jest z nią powiązana. Pierwszym krokiem podjętym z zamiarem ograniczenia niezależności mediów była ustawa medialna przyjęta w grudniu 2015 roku¹⁵. W dniu jej wejścia w życie miała zakończyć się kadencja wszystkich członków rad nadzorczych mediów publicznych. W praktyce oznaczało to falę zwolnień oraz wykorzystania mediów w celach szerzenia propagandy, treści odpowiadających narracji rządu. W 2016 roku została utworzona Rada Mediów Narodowych¹⁶, której zadaniem była kwestia powoływania i odwoływania dyrektorów Telewizji Polskiej, agencji prasowej i radia publicznego. Warto wspomnieć, że większość osób, które miały wpływ na podejmowanie tych decyzji to parlamentarzyści

¹² *Raporty Fragile States Index z lat 2014–2022*, <https://fragilestatesindex.org> (dostęp: 02.01.2023).

¹³ Skala przyznawania punktów w kategorii od 1–10, gdzie 1 to bardzo dobra sytuacja, a 10 to bardzo zła.

¹⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.html> (dostęp: 16.12.2022).

¹⁵ Ustawa z dnia 30 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000025> (dostęp: 18.12.2022).

¹⁶ Ustawa z dnia 22 czerwca 2016 r. o Radzie Mediów Narodowych, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20160000929> (dostęp: 18.12.2022).

urzędującej partii. Próbowano również znacznie ograniczyć dziennikarzom możliwość poruszania się w parlamencie, jednak w odpowiedzi na protesty zrezygnowano z tego rozwiązania. Skurczyły się także możliwości mediów niezależnych, głównie ze względów ekonomicznych, ale również ze względu na konsekwencje, często związane z krytyką poszczególnych działań podejmowanych przez władzę. W 2020 roku główna grupa medialna Polska Press została wykupiona przez polski państwowy koncern paliwowy PKN Orlen, co dało jej dostęp do ponad 17 mln użytkowników¹⁷. Stworzyło to zagrożenie dla obiektywnego, niezależnego przedstawienia informacji. Raport sporządzony przez Towarzystwo Dziennikarskie w 2021 roku informował, że w latach 2015–2021 wszczęto minimum 187 spraw przeciw dziennikarzom w Polsce. Pozwy wpłynęły głównie od ugrupowań i osób powiązanych z obozem rządzącym¹⁸. Sytuację dość dobrze ilustruje fakt, że Polska znajduje się obecnie na miejscu 66 w rankingu wolności prasy, a w 2015 roku zajmowała 18 miejsce na 180 państw branych pod uwagę¹⁹.

Kolejną sprawą w naruszaniu wolności obywatelskich jest prawo wyboru, decydowania o sobie. W 2020 roku zostało wprowadzone restrykcyjne prawo antyaborcyjne, które w praktyce ogranicza dokonanie legalnej aborcji w Polsce. Największe kontrowersje budzą zapisy, które uznają, że „aborcja z powodu ciężkiego i nieodwracalnego upośledzenia płodu albo nieuleczalnej choroby zagrażającej jego życiu” stoi w sprzeczności z Konstytucją²⁰. Według statystyk ponad 90% zabiegów odbywało się właśnie z tego powodu²¹. Rząd nie wziął pod uwagę opinii protestujących Polek, wspieranych przez organizacje

¹⁷ *Polish State-Run Oil Company Buys Leading Media Group*, DW, 12.08.2020, <https://www.dw.com/en/poland-state-run-oil-company-buys-leading-media-group/a-55859592> (dostęp: 19.12.2022).

¹⁸ *Monitoring represji wobec wolnych mediów 2015-2021*, Towarzystwo Dziennikarskie, 21.05.2021, <http://towarzystwodziennikarskie.pl/2021/05/21/monitoring-represji-wobec-wolnych-mediow-2015-2021/> (dostęp: 19.12.2022).

¹⁹ *Reporters Without Borders* z lat 2015–2022, <https://rsf.org/en/index?year> (dostęp: 20.12.2022). Ranking Indeksu opiera się na wyniku od 0 do 100, który jest przypisany do każdego kraju lub terytorium, gdzie 100 oznacza najlepszy możliwy wynik (najwyższy możliwy poziom wolności prasy), a 0 najgorszy. Wynik ten jest obliczany na podstawie dwóch składników:

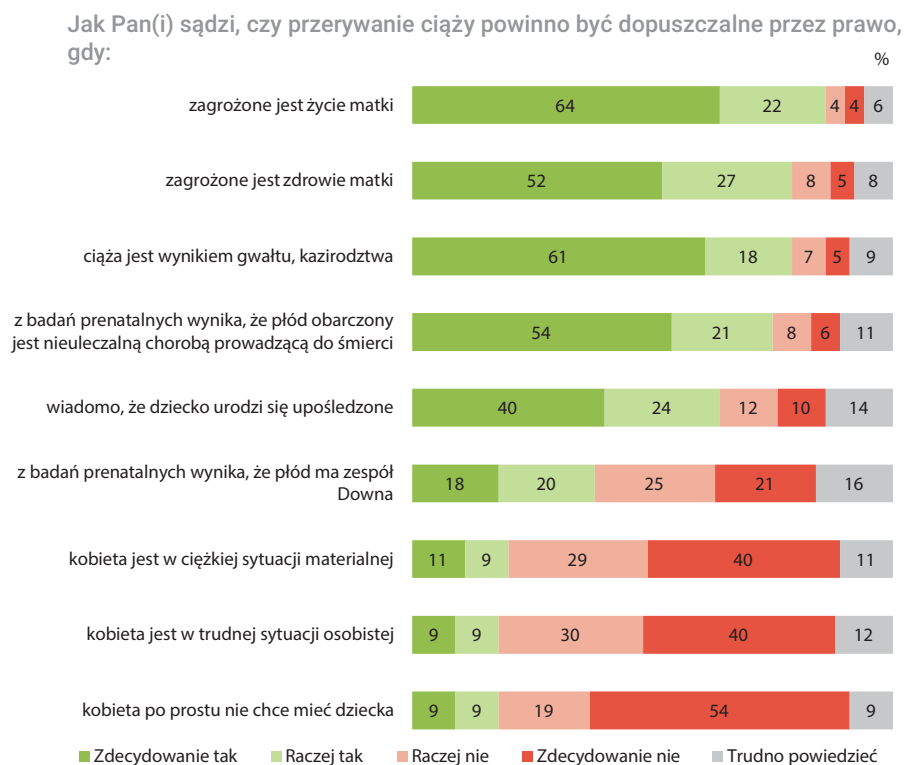
- ilościowy wykaz nadużyć wobec dziennikarzy w związku z ich pracą oraz wobec mediów;
- jakościowa analiza sytuacji w każdym kraju lub terytorium w oparciu o odpowiedzi specjalistów ds. wolności prasy (w tym dziennikarzy, badaczy, pracowników akademickich i obrońców praw człowieka) na kwestionariusz RSF dostępny w 23 językach.

²⁰ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r., <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?dokument=20359&sprawa=22412&cid=1> (dostęp: 20.12.2022).

²¹ *Polska: Minął już rok – orzeczenie w sprawie aborcji krzywdzi kobiety*, HRW, 21.10.2021, <https://www.hrw.org/pl/news/2021/10/21/380183> (dostęp: 20.12.2022).

pozarządowe i Parlament Europejski. To ograniczenie i tak już restrykcyjnego prawa przyczyniło się do pogłębienia podziałów w społeczeństwie na zwolenników i przeciwników aborcji oraz zwiększenia napięcia między tymi grupami.

Wobec tego CBOS powtórzył przeprowadzane wcześniej badanie opinii Polaków odnośnie do prawa przerywania ciąży, urozmaicając je o pytania związane z wprowadzonymi przez rząd regulacjami. Wynika z niego, że 75% społeczeństwa uważa, że aborcja powinna być dozwolona, gdy płód jest śmiertelnie chory, a 64% kiedy można stwierdzić, że dziecko urodzi się upośledzone, co wyraźnie kłóci się z wprowadzoną nowelizacją w ustawie²². To przyczyniło się do protestów osób przeciwnych ustawie, które popierało aż 63% ankietowanych²³. Sytuacja kobiet stała się bardzo trudna. Zostały zmuszone do walki o swoją godność i niezależność.

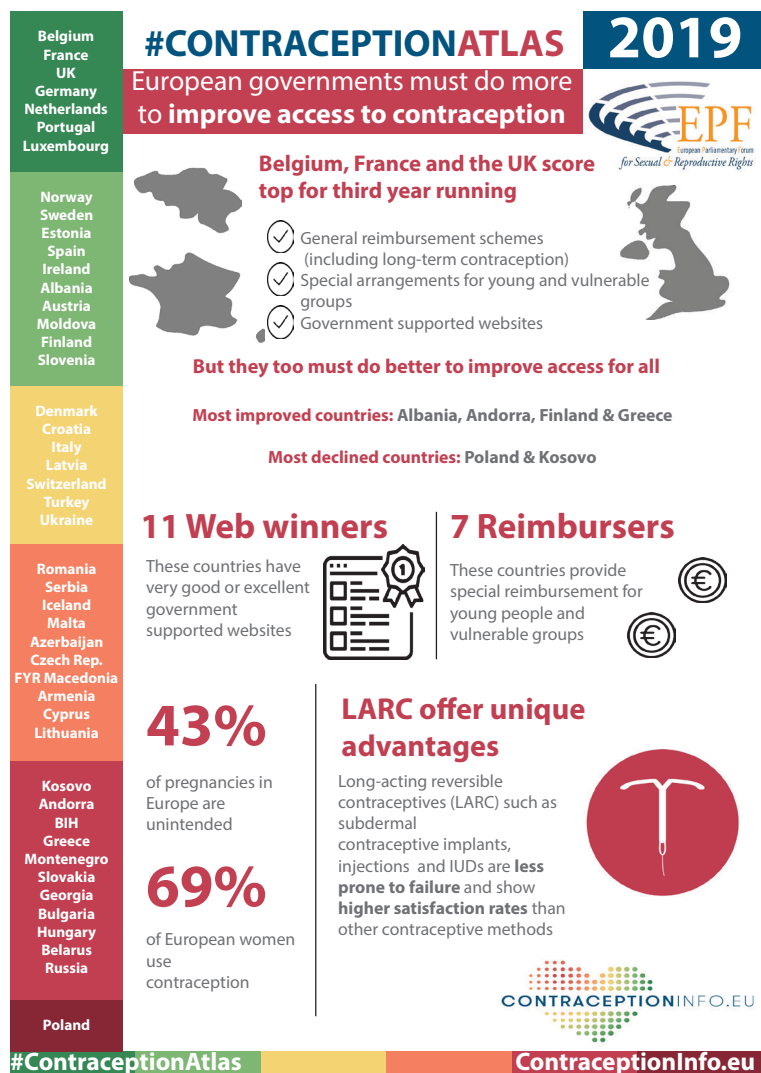

Ilustracja 2. Badanie CBOS o aborcji z 2020 roku

Źródło: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_153_20.PDF (dostęp: 07.03.2023).

²² *Badanie CBOS o aborcji z 2020 r.*, CBOS, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_153_20.PDF (dostęp: 07.03.2023).

²³ *Ibidem*.

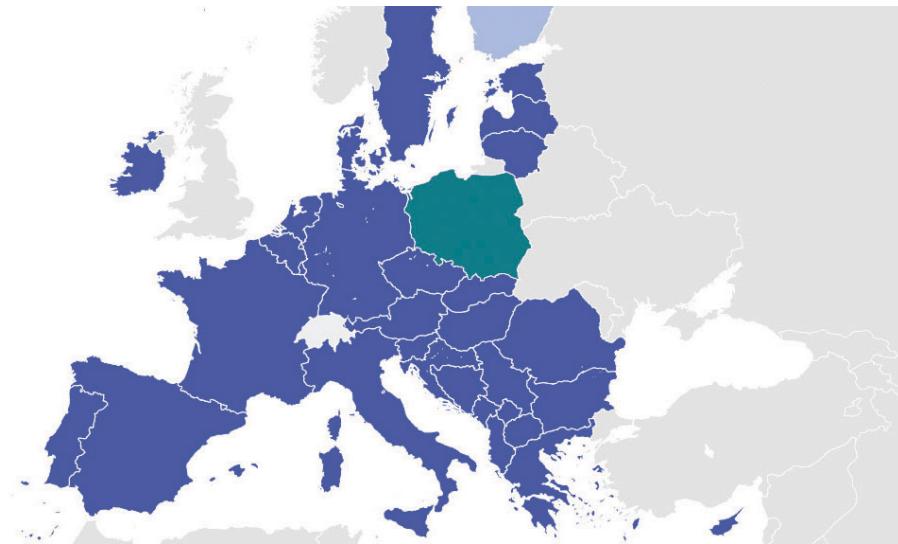

Ilustracja 3. Dostęp do antykoncepcji

Źródło: Raport Contraception Atlas 2019, <https://www.epfweb.org/node/542> (dostęp: 21.12.2022).

Jednocześnie nie powstały żadne regulacje dotyczące wsparcia kobiet i ich rodzin w takiej sytuacji. Dodatkowo utrudniony został dostęp do niektórych metod antykoncepcji. Przykładem nierównego traktowania kobiet jest także możliwość zabiegu ograniczenia płodności, jakim jest podwiązanie jajowodów, które jest nielegalne w kraju, o czym mówi art. 156 Kodeksu Karnego. Podjęte w 2022 roku zmiany sprawiły, że od marca 2023 za wykonanie zabiegu grozi

nawet od 3 do 20 lat pozbawienia wolności²⁴. Mężczyźni mogą zabieg wazektomii wykonać legalnie. W 2019 roku, według raportu Contraception Atlas, Polska zajęła ostatnie miejsce wśród 46 państw Europy, co oznacza, że ma najgorszy dostęp do nowoczesnej antykoncepcji²⁵. Warto również zwrócić uwagę, że Polska ma jedno z najbardziej restrykcyjnych praw aborcyjnych w Europie²⁶.

Ilustracja 4. Prawo aborcyjne w Europie 2021

Źródło: <https://reproductiverights.org/> (dostęp: 07.03.2023).

Niezgodne z demokratycznymi wartościami i prawami człowieka są również działania podejmowane w kierunku osób ze środowisk LGBT. Osoby te są ofiarami propagandy i mowy nienawiści, stosowanej przez rząd. Podsycanie wrogiej narracji wobec tych osób wpłynęło negatywnie na ich odbiór przez społeczeństwo oraz przyczyniło się do pogorszenia jakości życia. Wiele osób ukrywa się ze swoimi poglądami. Warto zauważyć, że proces ten rozpoczął się jeszcze przed 2014 rokiem, kiedy u władzy była obecna opozycja. Głównym

²⁴ Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, art. 156, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220002600> (dostęp: 06.01.2023).

²⁵ *Report Contraception Atlas 2019*, EPF, <https://www.epfweb.org/node/542> (dostęp: 21.12.2022).

²⁶ *European Abortion Laws A Comparative Overview*, Center for Reproductive Rights, https://reproductiverights.org/wp-content/uploads/2022/10/15381_CRR_Europe_October_2022.pdf, s. 4 (dostęp: 07.03.2023).

oponentem równego traktowania wszystkich był Kościół katolicki, który de facto powinien stać na straży przestrzegania tych wartości. Jego narracja jest obecnie wspierana przez urzędujący rząd. W 2019 roku Polska zajmowała 39 miejsce na 49 państw w raporcie ILGA-Europe dotyczącym prawnej ochrony środowisk LGBT, a w 2020 i 2021 już 43. To sprawia, że Polska plasuje się na ostatnim miejscu krajów Unii Europejskiej, a w samej Europie gorszy wynik osiągnęły jedynie Białoruś, Rosja, Armenia, Turcja i Azerbejdżan²⁷. Żeby zilustrować tę sytuację przytoczę słowa z wprowadzenia raportu Rzecznika Praw Obywatelskich z 2019 roku dotyczącego sytuacji prawnej osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce²⁸:

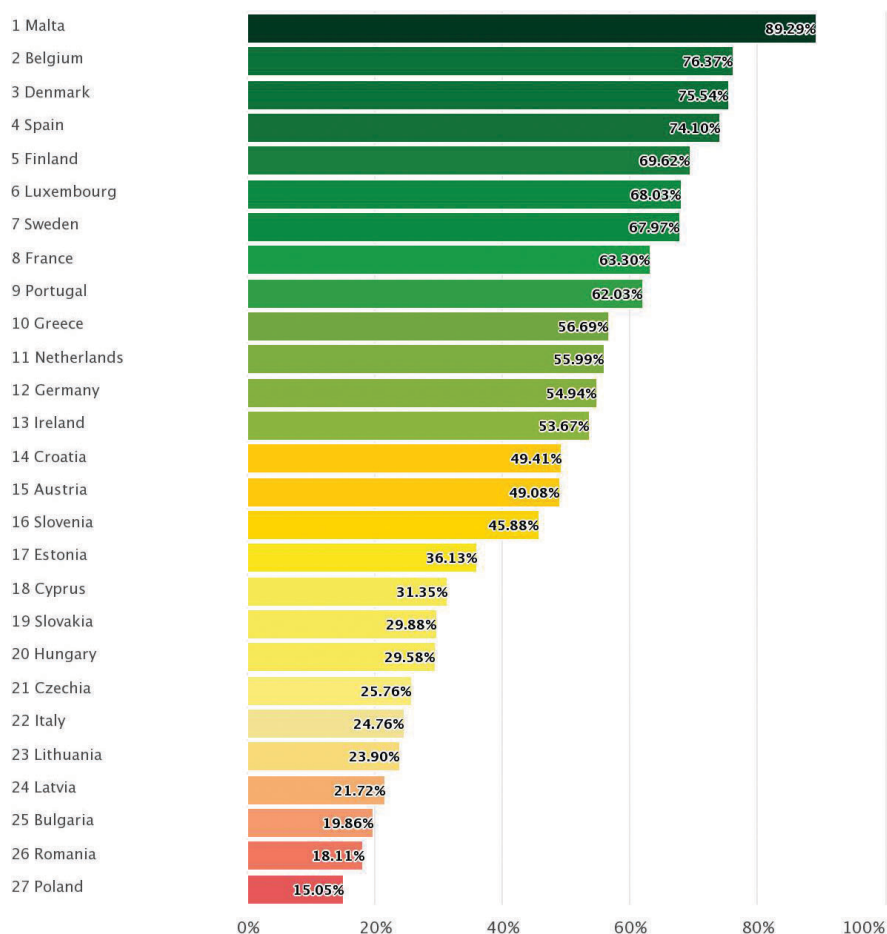
Jak wynika z badań przeprowadzonych przez CBOS w lipcu 2019 r., akceptacja społeczna dla osób nieheteronormatywnych zmalała w stosunku do roku 2017, pomimo że wcześniej sukcesywnie rosła. Ma to niewątpliwie związek z opresją słowną, która spotyka w ostatnim czasie osoby LGBT w debacie publicznej, co podkreślono też w raporcie przedstawiającym ww. badanie. Stereotypy powielane i potęgowane przez niektórych polityków i przedstawicieli mediów, niejednokrotnie w formie wypowiedzi noszących znamiona mowy nienawiści ze względu na orientację seksualną i tożsamość płciową, znajdują odzwierciedlenie nie tylko w społecznych nastrojach, ale w realnym ograniczaniu i naruszaniu praw osób LGBT, w tym przez organy władzy publicznej²⁹.

Spadek tolerancji jest niewątpliwie niezdrowym zjawiskiem, szczególnie dla społeczeństwa. Obniża jakość życia oraz swobodę wyrażania swoich poglądów i preferencji publicznie, co przekłada się na dyskomfort psychiczny. Oddala też Polskę od wspólnot europejskich, co może przełożyć się m.in na zmniejszenie atrakcyjności kraju dla przyjezdnych i inwestorów.

²⁷ *Raport ILGA-Europe 2019*, <https://www.ilga-europe.org/report/rainbow-europe-2019/> (dostęp: 21.12.2022); *Polska homofobem UE – znamy wyniki rankingu ILGA-Europe*, KPH, 12.05.2022, <https://kph.org.pl/ilgaeurope2022/> (dostęp: 28.02.2023).

²⁸ Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce, „Biuletyn Rzecznika Praw Obywatelskich”, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/sytuacja-prawna-osob-nieheteroseksualnych-i-transpłciowych-w-polsce> (dostęp: 22.12.2022).

²⁹ Ibidem.

Ilustracja 5. Mapa przedstawiająca tolerancję osób LGBT w państwach wg raportu ILGA-Europe

Źródło: <https://www.ilga-europe.org/rainbow-europe/> (dostęp: 28.02.2023).

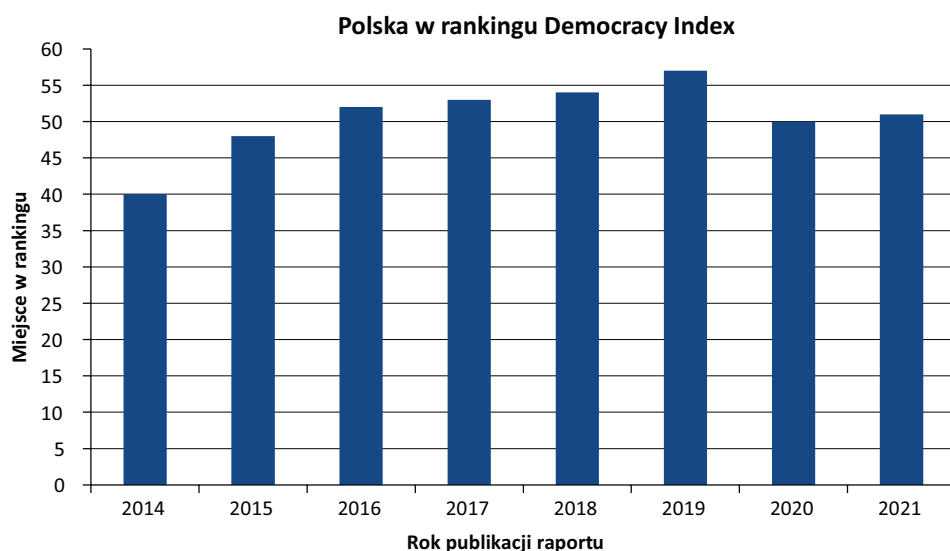
Wewnętrzna i zewnętrzna ocena demokracji w Polsce

Polacy są niezadowoleni z sytuacji w kraju, co potwierdzają dane zebrane m.in. w sondażach. Warto zwrócić uwagę na rankingi przedstawione przez Democracy Perception Index. Polska ma jeden z najwyższych wskaźników deficytu demokracji³⁰. Wynika to z postrzegania przez społeczeństwo

³⁰ Deficyt demokracji (DPI) – różnica pomiędzy tym, jak ważna jest dla ludności danego państwa demokracja a tym, jak ich zdaniem jest demokratyczny ich kraj.

ustroju demokratycznego jako kluczowego elementu funkcjonowania państwa, przy jednoczesnym poczuciu jego niesprawności, nieudolności w kraju. W 2019 roku Polska znajdowała się na 3 miejscu rankingu zaraz za Wenezuelą (2) i Algierią (1). W 2020 roku niechlubnie awansowała na 2 miejsce, aby w 2021 roku osiągnąć 1. pozycję, tuż przed Nigerią (2) i Węgrami (3). 2022 rok przyniósł 6 miejsce (przy utrzymaniu poprzednich tendencji), ze względu na wzrost niezadowolenia w Turcji, Grecji, Nigerii, Wenezueli czy na Węgrzech³¹.

Analizując raporty Democracy Index widać, że zmieniała się pozycja w rankingu z 40 miejsca w 2014 roku na 51 (na 167 państw biorących udział) w 2022 roku³².

Wykres 1. Pozycja Polski w rankingu DI

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów DI opublikowanych w latach 2014–2022.

Można to porównać z raportami Fragile State Index, według których Polska w tym okresie zajmowała miejsce od 153 do 148 w 2022 roku³³ (istotne jest zwrócenie uwagi na odwrotną metodologię obu indeksów, której główne zasady opisałam we wstępie artykułu).

³¹ *Ranking państw wg wskaźnika DPI*, <https://latana.com/democracy-perception-index/> (dostęp: 22.12.2022).

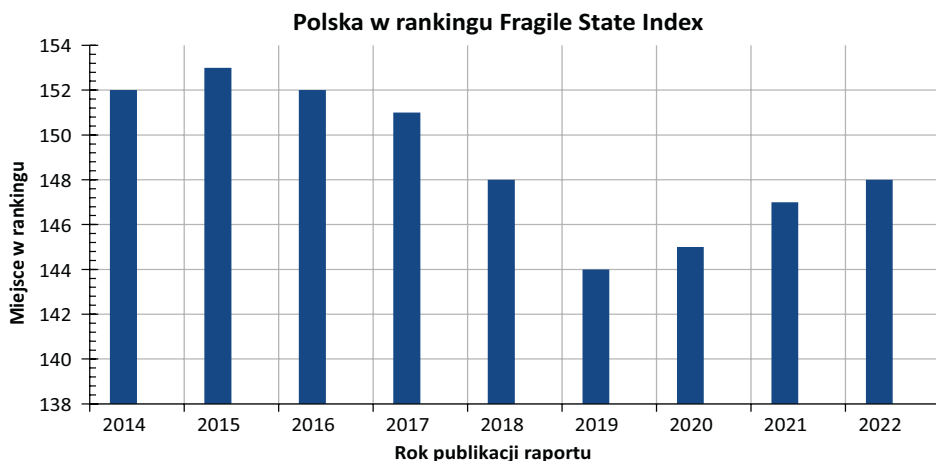
³² Democracy Index – zob. s. 206.

³³ Fragile State Index – zob. s. 207.

Wykres 2. Pozycja Polski w rankingu FSI

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów FSI opublikowanych w latach 2014–2022.

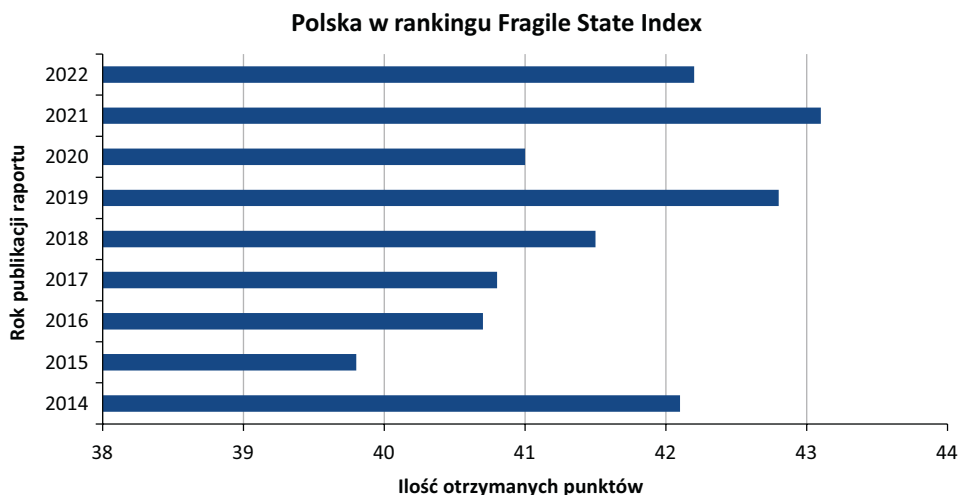

Wykres 3. Polska w rankingu DI z podziałem na kategorie

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów DI opublikowanych w latach 2014–2022.

Przyglądając się wykresowi 3, można zauważyć spadek wolności obywatelskich aż o 3 punkty. Przyznana przez Economist Intelligence Unit ocena odzwierciedla większość nastrojów społeczeństwa polskiego. Taka ocena wynika z wielu czynników. Są to przede wszystkim ograniczenie wolności słowa, cenzura treści w przekazach medialnych i prasowych, konsekwencje dla

dziennikarzy i działaczy, którzy głośno argumentują swoje zdanie, często odmienne od głównej narracji rządu. Istotną kwestią, która budzi kontrowersje, jest także niesprawiedliwe, nierówne traktowanie mniejszości społecznych, głównie ze względu na orientację czy płeć³⁴.

Wykres 4. Polska w rankingu FSI – średnia ocen

Źródło: opracowanie własne na podstawie raportów FSI opublikowanych w latach 2014–2022.

Niewielką różnicę między zadowolonymi a niezadowolonymi z demokracji Polakami można zaobserwować w badaniu CBOS z 2021 roku. Badanie tego typu jest przeprowadzane cyklicznie od prawie 30 lat. Dość duża grupa osób zadeklarowała, że trudno im odpowiedzieć na to pytanie. Ponadto w raporcie stwierdzono, że bardziej krytyczny stosunek do demokracji w Polsce mają osoby identyfikujące się z tym systemem, niż osoby, które się z nim nie utożsamiają, ale twierdzą, że jest dobry dla Polski³⁵.

³⁴ Democracy Index 2021: The China Challenge, <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf>, s. 43–46 (dostęp: 30.03.2023).

³⁵ *Zasady demokracji. Komunikat z badań*, COBOS, 2021, nr 66, https://cbos.pl/SPI-SKOM.POL/2021/K_066_21.PDF (dostęp: 30.03.2023).

Zakończenie

Podsumowując przedstawione wnioski, można stwierdzić, że Polska jest wadliwą demokracją. Ma osłabione narzędzia demokratyczne, co przyczynia się do zmniejszenia możliwości partycypacji społeczeństwa w decydowaniu w życiu publicznym lub pomija, marginalizuje ich znaczenie, np. nie uznając opinii społecznej, nie organizując referendów. Ma to niewątpliwie negatywny wpływ na jakość życia. Warto zaznaczyć, że największe znaczenie mają czynniki społeczne, takie jak ograniczanie swobód i wolności obywatelskich (o których szerzej pisałam w rozdziale drugim) oraz podważanie wiarygodności sądownictwa.

W latach, w których dochodziło do największych, najbardziej rażących naruszeń praw i Konstytucji znacząco spadła jakość kultury politycznej. Przyczyniły się do tego niewątpliwie niejasne działania rządu, podejmowanie decyzji podczas nocnych obrad, a także słabsza jakość merytoryczna wypowiedzi wielu polityków, często obnażająca brak fachowości, dostatecznej wiedzy w obszarze podlegającym ich kompetencjom. Zjawisku temu często towarzyszył nepotyzm, w konsekwencji czego wiele osób, które powinny być ekspertami w danej dziedzinie, otrzymywało posady ze względu na koligacje, interesy bądź znajomości.

Wszystkie wskazane w dokumencie nieprawidłowości funkcjonowania demokratycznych narzędzi w Polsce przyczyniły się do obniżenia jakości życia obywateli, a także poczucia sprawiedliwości, równości i bezpieczeństwa. Jeżeli przepisy są niespójne i wyrok bądź decyzja zależy od indywidualnej interpretacji sędziego, to zwiększa się możliwość nadużyć. Prawo nie jest wtedy jednolite i sprawiedliwe dla wszystkich obywateli, co przeczy demokratycznym wartościom. Odgórne marginalizowanie potrzeb mniejszości, a także publiczne obrażanie i szykanowanie poszczególnych grup jawnie przeczy zasadom równości wszystkich w ramach państwa. Dodatkowo, wspomniane przykłady ilustrują nadal obecny model patriarchatu, który, promowany przez najwyższe organy, uniemożliwia sprawiedliwe traktowanie płci. Państwo, w którym mężczyzna ma ustawowo większe prawa od kobiety nie spełnia swojej podstawowej roli zapewniania bezpieczeństwa, dbając o interesy tylko jednej grupy. Szczególnie obrazuje to omawiana kwestia legalnej wazektomii i nielegalnego podwiązania jajowodów w ramach antykoncepcji. Znacznie osłabiła się również pozycja państwa na arenie międzynarodowej, ze względu na nieprzewidywalność podejmowanych decyzji, a także zwrot w kierunku tradycyjnych wartości kosztem liberalizmu. Polska jako „niepewny sojusznik” traci także w oczach organizacji międzynarodowych, które nieustannie monitorują działania rządu i nakłaniają władzę do zmiany narracji władzy na bardziej otwartą, legitymizującą potrzeby społeczne w oparciu o prawa konstytucyjne i prawa człowieka.

Bibliografia

- 2000 dni bezprawia*, Wolne Sady, 09.2021, <https://wolnesady.org/files/2000-dni-bezprawia-PL-stan-na-14.09.2021.pdf> (dostęp: 01.03.2023).
- Artykuł 7 Traktatu UE wobec Polski*, Amnesty International, 18.06.2021, <https://www.amnesty.org.pl/rada-unii-europejskiej-ponownie-zajmie-sie-naruszeniami-praworadzności-w-polsce/> (dostęp: 30.03.2023).
- Badanie CBOS o aborcji z 2020 r.*, CBOS, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2020/K_153_20.PDF (dostęp: 07.03.2023).
- Democracy Index 2021: the China Challenge*, <https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/eiu-democracy-index-2021.pdf> (dostęp: 30.03.2023).
- European Abortion Laws A Comparative Overview*, Center for Reproductive Rights, https://reproductiverights.org/wp-content/uploads/2022/10/15381_CRR_Europe_October_2022.pdf (dostęp: 07.03.2023).
- Freedom in the World 2022*, Freedom House, Washington 2022.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997, <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (dostęp: 16.12.2022).
- Kryzys konstytucyjny*, Liberties, 11.03.2016, <https://www.liberties.eu/pl/stories/nowy-rozdzial-w-kryzysie-konstytucyjnym-w-polsce/7657> (dostęp: 18.12.2022).
- Monitoring represji wobec wolnych mediów 2015-2021*, Towarzystwo Dziennikarskie, 21.05.2021, <http://towarzystwodziennikarskie.pl/2021/05/21/monitoring-represji-wobec-wolnych-mediow-2015-2021/> (dostęp: 19.12.2022).
- Mroczek M., *Zmiany w sądownictwie*, Klub Jagielloński, 21.07.2017, <https://klubjagiellonski.pl/2017/07/21/czy-pis-w-wymiarze-sprawiedliwosci-realizuje-wole-suwerena-sprawdzamy-wyborcze-obietnice/> (dostęp: 30.03.2023).
- Pacholczyk A., Ujma M., *Pięć lat zmian w polskim sądownictwie z perspektywy bezpieczeństwa prawnego*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia de Securitate” 2020, t. 10, nr 1, s. 132–158.
- Polish State-Run Oil Company Buys Leading Media Group*, DW, 12.08.2020, <https://www.dw.com/en/poland-state-run-oil-company-buys-leading-media-group/a-55859592> (dostęp: 19.12.2022).
- Polska: Minął już rok – orzeczenie w sprawie aborcji krzywdzi kobiety*, HRW, 21.10.2021, <https://www.hrw.org/pl/news/2021/10/21/380183> (dostęp: 20.12.2022).
- Ranking państw wg wskaźnika DPI*, <https://latana.com/democracy-perception-index/> (dostęp: 22.12.2022).
- Raport ILGA-Europe 2019*, <https://www.ilga-europe.org/report/rainbow-europe-2019/> (dostęp: 21.12.2022).

- Raporty Fragile States Index z lat 2014–2022*, <https://fragilestatesindex.org> (dostęp: 02.01.2023).
- Report Contraception Atlas 2019*, EPF, <https://www.epfweb.org/node/542> (dostęp: 21.12.2022).
- Reporters Without Borders z lat 2015–2022*, <https://rsf.org/en/index?year> (dostęp: 20.12.2022).
- Sytuacja prawna osób nieheteroseksualnych i transpłciowych w Polsce*, „Biuletyn rzecznika Praw Obywatelskich”, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/sytuacja-prawna-osob-nieheteroseksualnych-i-transpłciowych-w-polsce> (dostęp: 22.12.2022).
- Ustawa z dnia 22 czerwca 2016 r. o Radzie Mediów Narodowych, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20160000929> (dostęp: 18.12.2022).
- Ustawa z dnia 30 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o radiofonii i telewizji, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000025> (dostęp: 18.12.2022).
- Ustawa z dnia 7 lipca 2022 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, art. 156, <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20220002600> (dostęp: 06.01.2023).
- Wobec chorych demokracji w Europie, 2017. Zmiany personalne w sądach w Polsce w 2016 roku*, Human Right House, <https://amnesty.org.pl/kampanie/wolne-sady-wolni-ludzie/> (dostęp: 02.01.2023).
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 22.10.2020 r., <https://ipo.trybunal.gov.pl/ipo/Sprawa?dokument=20359&sprawa=22412&cid=1> (dostęp: 20.12.2022).
- Zasady demokracji. Komunikat z badań*, COBOS, 2021, nr 66, https://cbos.pl/SPISKOM.POL/2021/K_066_21.PDF (dostęp: 30.03.2023).